УДК 664:006.032 IS0; 006.034

Ф.В. ГРИЩЕНКО, канд. військ. наук, ст. наук. співроб., начальник науково-дослідного сектору підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації

ДП "Український НД і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості", м. Київ

МІЖНАРОДНІ І НАЦІОНАЛЬНІ НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ СЕРІЇ 22000: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У даній статті наведено структуровану інформацію про міжнародні нормативні документи (НД) і національні НД України серії 22000, проаналізовано й порівняно сучасний стан їхнього розвитку, виявлено загальні тенденції та найближчі перспективи.

Ключові слова: *нормативний документ, стандарт, технічні умови, безпечність харчових продуктів, кормовий та харчовий ланцюги, система управління безпечністю харчових продуктів, система простежуваності.*

In this article the structured information over is brought about international normative documents (ND) and national ND of Ukraine of series 22000, it is analysed and comparatively modern their development status, found out general tendencies and nearest prospects.

Key words: *normative document, standard, technical specification, food safety, feed and food chain, food safety managment system, traceability system.*

Розв'язання ключової проблеми безпечності харчових продуктів неможливе без адаптації національних НД України у сфері технологій виробництва харчових продуктів до відповідних міжнародних. На сьогодні національні НД України, зокрема НД серії 22000, є однією з 16 пріоритетних сфер адаптації, визначених в Загальнодержавній програмі [1].

У останніх публікаціях [2—5] наводяться окремі міжнародні НД і національні НД України серії 22000, однак комплексне кількісне порівняння їхнього розвитку ще не проведене.

Мета статті – з'ясувати сучасний стан міжнародних і національних НД серії 22000**,** виявити їхні загальні тенденції й найближчі перспективи розвитку.

Задачі дослідження:

1. Структурувати інформацію про міжнародні НД і національні НД України серії 22000.
2. Проаналізувати сучасний стан міжнародних і згармонізованих національних НД.
3. Здійснити комплексний кількісний порівняльний аналіз згармонізованих національних НД та міжнародних НД.
4. Викрити загальні тенденції й перспективи розвитку міжнародних і згармонізованих національних НД на найближчі три роки.
5. Сформулювати перспективи подальших розвідок у даному напрямку та практичні пропозиції щодо прискорення прийняття на національної рівні міжнародних НД.

Методи дослідження:

а) спостереження (систематичне цілеспрямоване вивчення об'єкта дослідження);

б) аналіз;

б) зовнішнє порівняння показників розвитку згармонізованих національних НД;

в) синтез.

Чинні міжнародні нормативні документи

Станом на 01.01.2011 р. чинні шість міжнародних НД серії 22000 (табл. 1 [6]), п'ять з яких містяться в групі 67.020 "Processes in the food industry" (Технологічні процеси в харчовій промисловості), а один (ISO 22005:2007) в групі 67.040 "Food products in general" (Харчові продукти взагалі) класу 67 "Food technology" (Технологія виробництва харчових продуктів). Ці міжнародні НД залежно від об'єкта стандартизації, положень, які вони містять, і процедур надавання їм чинності розподіляються:

– на стандарти Міжнародної організації зі стандартизації (International Organization for Standardization, IS0) — 3;

– на технічні умови, ТУ (Technical Specification, TS) — 3.

Із табл. 1 видно, що міжнародні НД стосуються таких об'єктів стандартизації:

а) системи управління безпечністю харчових продуктів (СУБХП) та одного із чотирьох її загальновизнаних ключових елементів: програми-передумови (ПП) (prerequisite programmes, PRP);

б) системи простежуваності у кормових і харчових ланцюгах;

в) застосування системи управління якістю у сільськогосподарських культурах.

ISO 22006:2009 і ISO 22000:2005/Cor 1:2006 розроблено TC 34 "Food products" (Харчові продукти), а п'ять інших НД IS0 – TC 34/SC 17 "Management systems for food safety" (Системи управління безпечністю харчових продуктів).

Чинні згармонізовані національні нормативні документи України

Станом на 01.01.2011 р. чинні п'ять національних НД України серії 22000 [7], чотири з яких є згармонізованими національними НД (табл. 2), а ДСТУ 4161 [8] – національним стандартом. Чотири з п'яти національних НД України містяться в групі 67.020 "Технологічні процеси в харчовій промисловості", а один (ДСТУ ISO 22005:2009) – в групі 67.040 "Харчові продукти взагалі" класу 67 "Технологія виробництва харчових продуктів".

© "Зернові продукти і комбікорми", 2011

Таблиця 1

Міжнародні нормативні документи

Позначення (індекс і номер) і назва НД ISO	Поточна стадія	Розробник
ISO 22000:2005. Food safety management systems — Requirements for any organization in the food chain Системи управління безпечністю харчових продуктів — Вимоги до будь-яких організацій харчового ланцюга	**90.93** Підтверджено чинність міжнародного стандарту	TC 34/SC 17
ISO 22000:2005/Cor 1:2006	**60.60** Міжнародний стандарт опубліковано	TC 34
ISO/TS 22002-1:2009. Prerequisite programmes on food safety — Part 1: Food manufacturing Програми-передумови щодо безпечності харчових продуктів — Частина 1: Виробництво харчових продуктів	**90.93** Підтверджено чинність міжнародного стандарту	TC 34/SC 17
ISO/TS 22003:2007. Food safety management systems — Requirements for bodies providing audit and certification of food safety management systems Системи управління безпечністю харчових продуктів — Вимоги до органів, що здійснюють аудит та сертифікацію систем управління безпечністю харчових продуктів	**90.20** Міжнародний стандарт перевіряється	TC 34/SC 17
ISO/TS 22004:2005. Food safety management systems — Guidance on the application of ISO 22000:2005 Системи управління безпечністю харчових продуктів — Настанова щодо застосування ISO 22000:2005	**90.93** Підтверджено чинність міжнародного стандарту	TC 34/SC 17
ISO 22005:2007. Traceability in the feed and food chain — General principles and basic requirements for system design and implementation Простежуваність у кормових та харчових ланцюгах — Загальні принципи та основні вимоги щодо розроблення та запровадження системи	**90.60** Відправлено підсумки перевірки	TC 34/SC 17
ISO 22006:2009. Quality management systems — Guidelines for the application of ISO 9001:2000 to crop production Системи управління якістю — Настанова щодо застосування ISO 9001:2000 у сільськогосподарських культурах	**60.60** Міжнародний стандарт опубліковано	TC 34

Розшифрування абревіатур:
Cor (*Corrigendum*) – поправка до міжнародного стандарту
TC *(Technical Committee*) – міжнародний технічний комітет
SC (*Subcommittee*) – міжнародний підкомітет

Таблиця 2

Згармонізовані національні нормативні документи

Позначення (індекс і номер) і назва згармонізованого національного НД	Розробник
ДСТУ ISO 22000:2007. Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до будь-яких організацій харчового ланцюга (ISO 22000:2005, IDT). — [Чинний від 2007-08-01]. — К.: Держспоживстандарт України, 2007. — 31 с. — (Національний стандарт України).	ТК 86, ДП "Укрметртестстандарт"
ДСТУ-П ISO/TS 22003:2009. Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до органів, що здійснюють аудит та сертифікацію систем управління безпечністю харчових продуктів. (ISO/TS 22003:2007, IDT). — [Чинний від 2010-01-01]. — К.: Держспоживстандарт України, 2010. — 14 с. — (Пробний стандарт).	ТК 86, ТК 93, ДП "Укрметртестстандарт"
ДСТУ-Н ISO/TS 22004:2009. Системи управління безпечністю харчових продуктів. Настанова щодо застосування ISO 22000:2005 (ISO/TS 22004:2005, IDT). — [Чинний від 2010-01-01]. — К.: Держспоживстандарт України, 2010. — 13 с. — (Настанова).	ТК 86, ТК 93, ДП "Укрметртестстандарт"
ДСТУ ISO 22005:2009. Простежуваність у кормових та харчових ланцюгах. Загальні принципи та основні вимоги щодо розроблення та запровадження системи (ISO 22005:2007, IDT). — [Чинний від 2010-01-01]. — К.: Держспоживстандарт України, 2010. — 6 с. — (Національний стандарт України).	ТК 86, ТК 93

Розшифрування абревіатур:
ДСТУ *– національний стандарт, затверджений Держспоживстандартом України*
ДСТУ ISO *– національний стандарт України, через який впроваджено стандарт ISO*
ДСТУ-П ISO/TS *– пробний стандарт, через який впроваджено технічні умови ISO*
ДСТУ-Н ISO/TS *– настанова (правила, звід правил), через яку впроваджено технічні умови ISO, що не є стандарт*
IDT *(Identical) – ідентичний ступінь відповідності національного НД України міжнародному НД*

Таблиця 3

Показники розвитку чинних міжнародних НД і згармонізованих національних НД України

Показник	Значення показника	
	міжнародного	національного
Базисний абсолютний приріст НД (загальна кількість НД за встановлений період часу), шт.	6	4
Середній абсолютний приріст НД (відношення базисного абсолютного приросту до загальної кількості років — середньоарифметичне значення), шт.	1,0	1,0
Коефіцієнт оновлення НД (відношення кількості НД, прийнятих за встановлений період часу, до їх загальної кількості) за 2008-2010 рр,б/р	0,67	1,0
Коефіцієнт скасування (відношення кількості НД, скасованих за встановлений період часу, до їх загальної кількості) НД, б/р	0	0
Коефіцієнт згармонізованності національних НД (відношення загальної кількості згармонізованих національних НД до загальної кількості міжнародних НД) , б/р	—	0,67

Скорочення: *б/р – безрозмірна*

Таблиця 4

Проекти міжнародних нормативних документів

Позначення (індекс і номер) та назва проекту НД ISO	Поточна стадія	Розробник
ISO/WD 22002-2. Prerequisite programmes on food safety — Part 2: Good manufacturing practices for food services Програми-передумови щодо безпечності харчових продуктів — Частина 2: Доброчинні правила виробництва щодо харчових послуг	**20.20** Почато вивчення робочого проекту (WD)	TC 34/SC 17
ISO/WD TS 22002-3. Prerequisite programmes on food safety — Part 3: Primary production — Recommendation on good hygienic practices on farm Програми-передумови щодо безпечності харчових продуктів — Частина 3: Первинне виробництво — Рекомендації щодо доброчинних гігієнічних правил на фермі	**20.20** Почато вивчення робочого проекту (WD)	TC 34/SC 17

Розшифрування абревіатури: *WD (Working Document) – робочий проект*

Із табл. 2 видно, що згармонізовані національні НД розподіляються на три види (категорії): 1) національний стандарт, 2) пробний стандарт і 3) настанову. Ці НД є тотожними перекладами відповідних міжнародних, тобто є ідентичними, що гарантує прозорість, яка, в свою чергу, є запорукою сприяння торгівлі. Вони на противагу міжнародним НД стосуються лише двох об'єктів стандартизації: а) СУБХП і б) системи простежуваності у кормових і харчових ланцюгах.

Усі згармонізовані національні НД розроблені Державним підприємством "Всеукраїнський державний науково-виробничий центр стандартизації, метрології, сертифікації та захисту прав споживачів" (ДП "Укрметртестстандарт"), ТК 86 "Олії, жири та продукти їх переробки" і ТК 93 "Системи керування якістю, довкіллям та безпечністю харчових продуктів".

Порівняльний аналіз згармонізованих національних нормативних документів України з міжнародними нормативними документами

За попередніми даними (див. табл. 1 і табл. 2) розраховано основні кількісні показники розвитку чинних міжнародних і згармонізованих національних НД, які наведено у табл. 3. Дані цієї таблиці дають змогу зауважити наступне.

Середньорічне прийняття міжнародних і згармонізованих національних НД однакове й складає один НД у рік. Однак більше значення коефіцієнта оновлення згармонізованих національних НД (1,0) порівняно зі значенням аналогічного показника розвитку міжнародних НД (0,67) свідчить, що за останні три роки спостерігається збільшення темпів прийняття згармонізованих національних НД.

Коефіцієнт згармонізованності національних НД (0,67) має вагоме значення та наближається до одного із узгоджених критеріїв вступу до Європейського Союзу (0,85 [1]).

Майбутні міжнародні нормативні документи

Станом на 01.01.2011 р. в рамках ISO створюють два майбутних міжнародних НД серії 22000, які віднесено до групи 67.040 "Food products in general" (Харчові продукти взагалі) (табл. 4 [6]).

Із табл. 4 видно, що SC 17 "Management systems for food safety" (Системи управління безпечністю харчових продуктів) розробляє міжнародний стандарт (ISO 22002-2) і технічну умову (ISO/TS 22002-3), опублікування яких можна очікувати у другій половині 2013 року. Обидва НД присвячені ПП щодо безпечності харчових продуктів. Визначення поняття цього терміну подано у ДСТУ ISO 22000 (див. табл. 1). ПП – це базові умови та діяльність, необхідні для підтримання гігієнічного навколишнього середовища у всьому харчовому ланцюгу, придатного для виробництва, оперування й постачання безпечних кінцевих продуктів і безпечних харчових продуктів для споживання людиною. Потрібні ПП залежать від сегмента харчового ланцюга, в якому працює організація, та типу організації.

Наявність чинного ISO/TS 22002-1:2009 (див. табл. 1) і розробляння двох нових міжнародних НД (ISO 22002-2, ISO/TS 22002-3 — див. табл. 4) з однаковим аспектом об'єкта стандартизації (а саме ПП) підкреслює їх важливість під час планування, запровадження, використання, підтримування та оновлення СУБХП.

Висновки

1. Упродовж 2005—2010 рр. міжнародні НД серії 22000 в цілому розвивалися відносно динамічно. Станом на 01.01.2011 р. загальна їх кількість дорівнює шести, втім уже в другій половині 2013 року можна очікувати, що вона збільшиться до восьми за рахунок опублікування двох нових міжнародних НД (ISO 22002-2, ISO/TS 22002-3 – див. табл. 4). При цьому розширення спектру об'єктів стандартизації міжнародних НД не передбачається.

2. Розвиток згармонізованих національних НД України серії 22000, як і міжнародних, також мав позитивну тенденцію, однак станом на 01.01.2011 р. – відставав на два НД. Через це спектр об'єктів стандартизації згармонізованих національних НД менше, ніж спектр об'єктів стандартизації міжнародних. Для наближення національної нормативної бази до міжнародної потрібно прискорити темпи її приросту, що збільшить рівень згармонізованності національних НД відносно міжнародних.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямку доцільно вважати:

1) продовження цілеспрямованого вивчення об'єктів стандартизації міжнародних НД і згармонізованих національних НД серії 22000;

2) визначення методики розроблення й запровадження системи простежуваності у кормових і харчових ланцюгах спільно з СУБХП задля досягнення безпечності харчових продуктів.

На підставі викладеного вище можна сформулювати такі практичні пропозиції щодо прискорення прийняття на національної рівні міжнародних НД.

З'ясувати з урахуванням перспектив подальшого розвитку національної економіки України потребу включення двох чинних ISO/TS 22002-1:2009 і ISO 22006:2009 (див. табл. 1) до плану національної стандартизації України на 2011 рік.

Переглянути чинний ДСТУ 4161–2003 [8] у зв'язку з публікацією ДСТУ ISO 22000:2007 і ДСТУ-Н ISO/TS 22004:2009 (див. табл. 2).

Прийняти за необхідністю нові ISO 22002-2, ISO/TS 22002-3 (див. табл. 4) як національні НД України у 2013 році, тобто у році, коли очікується опублікування цих міжнародних НД.

Розмістити на офіційних веб-сайтах ДП "Укрметртестстандарт", ТК 86 "Олії, жири та продукти їх переробки" і ТК 93 "Системи керування якістю, довкіллям та безпечністю харчових продуктів" табл. 1, 2, 4 із відповідними коментарями задля спрощення доступу вітчизняних та іноземних користувачів до їх даних.

Активізувати участь ТК 86 "Олії, жири та продукти їх переробки" і ТК 93 "Системи керування якістю, довкіллям та безпечністю харчових продуктів" у технічній роботі ISO/TC 34 "Food products" (Харчові продукти) та TC 34/SC 17 "Management systems for food safety" (Системи управління безпечністю харчових продуктів).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затверджена Законом України від 18.03.2004 р. № 1629-IV // Урядовий портал (Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України). — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/document/234868094/ ZU%20№1629 _18.03.04.doc.

2. Грищенко Ф.В. Технологічні процеси в харчовій промисловості: зовнішнє порівняння показників розвитку національної нормативної бази // Харчова промисловість. — 2009. — № 8. — С. 28—33.

3. Грищенко Ф.В. Технологічні процеси в харчовій промисловості: сучасний стан і тенденції національної нормативної бази // Зернові продукти і комбікорми. — 2009. — № 3. — С. 7–10.

4. Грищенко Ф.В. Технологические процессы в пищевой промышленности: состояние и современные тенденции развития международной нормативной базы // Пищевая промышленность. — 2009. — № 11. — С. 28—29.

5. Грищенко Ф.В. Харчові продукти взагалі: порівняння розвитку міжнародних стандартів і національних стандартів України // Зернові продукти і комбікорми. — 2010. — № 1. — С. 15—18.

6. ISO Catalogue (Каталог ISO) / Он-лайновий веб-сайт ISO. — Режим доступу до каталогу: http://www.iso.org.

7. Каталог нормативних документів 2011: в 3 т. / [уклад. Мельникова В.П., Ткаченко Ю.В.]. — К.: ДП "УкрНДНЦ", 2011. — Т. 1. — Кн. 2. — 296 с.

8. Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги: ДСТУ 4161–2003. — [Чинний від 2003-07-01]. — К.: Держспоживстандарт України, 2003. — 14 с. — (Національний стандарт України).

Поступила 04.2011

Адрес для переписки:
2, вул. Святошинська, м. Київ, 03115. Тел.: (044) 450-59-53, E-mail: gfv@ukrndnc.org.ua

II Международная научно-практическая конференция «Хлебобулочные, кондитерские и макаронные изделия XXI века»

22-24 сентября 2011 г., Краснодар, РФ

Организаторы конференции:

ГОУ ВПО «Кубанский государственный технологический университет»,
Департамент сельского хозяйства и перерабатывающей промышленности Краснодарского края,
Департамент сельского хозяйства и продовольствия муниципального образования,
ЗАО «Кубаньхлебпром», ОАО Кондитерский комбинат «Кубань»

Россия, 350072, г.Краснодар, ул.Московская, 2, КубГТУ, корп. Г, каф. ТХМиКП.
Тел. (861) 255-15-98, 89298324314. Факс: (861) 259-65-92.
www.kubstu.ru E-mail: thm_i_kp@mail.ru; thm_i_kp@yandex.ru